

Arkeologi vid Östgöta nation i Uppsala

Arkeologi vid Östgöta nation i Uppsala

Arkeologisk schaktningsövervakning

L1941:2292
Fjärdingen 29:4
Uppsala kommun
Uppland

Hans Göthberg

Upplandsmuseets rapporter 2020:13

ISSN 1654-8280

BEARBETNING AV FOTON: Hans Göthberg, Anna Ölund.

BEARBETNING AV PLANER: Hans Göthberg.

OMSLAGSBILD: Del av schaktet närmast Östgöta nation. Foto mot väst, Anna Ölund.

GRANSKNING: Anna Ölund.

UPPHOVS RÄTT: om inget annat anges: Creative Commons licens CC BY. © Lantmäteriet, dnr I2014/00634.

GRAFISK FORMGIVNING OCH PRODUKTION: Malin Lucas.

DIGITALT TRYCK: Kph, Uppsala.

© UPPLANDSMUSEET, 2020

Upplandsmuseet
Drottninggatan 7, 753 10 Uppsala
Telefon 018-169100
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Sammanfattning	6
Inledning	7
Bakgrund	8
Syfte, metod och genomförande.....	8
Topografi, fornlämningsmiljö och tidigare undersökningar	9
Undersökningresultat	10
Diskussion	13
Administrativa uppgifter	14
Referenser	14
Bilaga - lista över arkeologiska objekt	15

Sammanfattning

Upplandsmuseets avdelning Arkeologi utförde i oktober 2020 en arkeologisk schaktningsövervakning inom fastigheten Fjärdingen 29:4. Anledningen var att Stiftelsen Östgötagårdar skulle anlägga en ny avloppsledning till Östgöta nation. Syftet med den arkeologiska schaktningsövervakningen var att dokumentera eventuellt bevarade delar av fornlämningen.

Platsen ligger i kvarteret Fågelsången i den sydvästra delen av fornlämningen L1941:2293 (Uppsala 88:1), Uppsalas stadslager. Vid schakt-

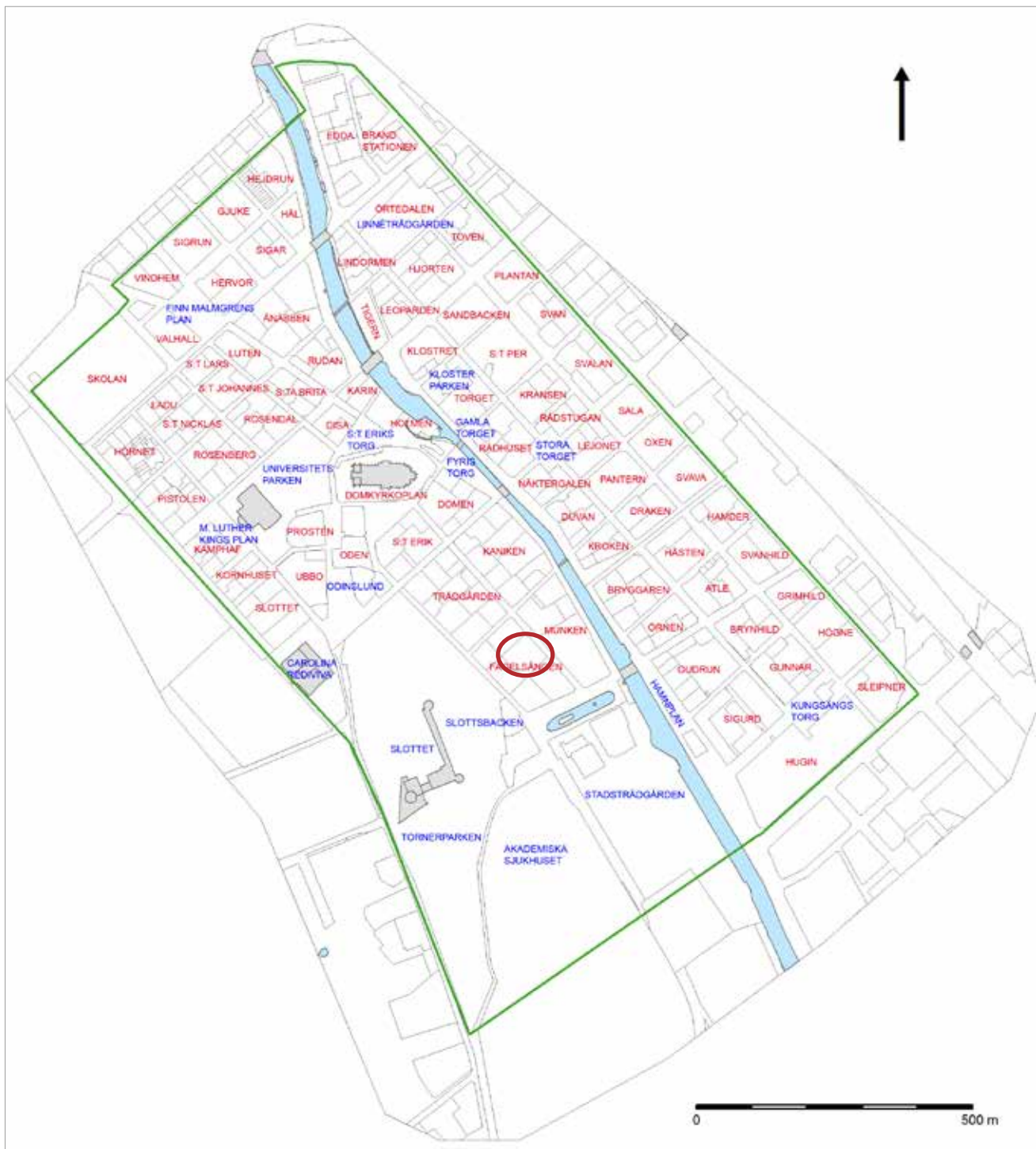
ningsövervakningen påträffades ett tjockt lager med siltblandad lera med inslag av tegelfragment, träkol och stenar, vilket tolkas som odlingslager. I anslutning till lagret fanns även två stenfyllda nedgrävningar, vilka kan ha varit stenkistor eller diken för dränering. Både lager och dränering bör kunna knytas till den slottsträdgård som låg på platsen under 1500–1600-tal. Yngre än dessa lämningar var raseringslager med rikligt med tegel, vilka låg på ett brandlager. De bör tillhöra perioden 1600–1800-tal.

Inledning

Upplandsmuseets avdelning Arkeologi gjorde under oktober 2020 en arkeologisk schaktningsövervakning inom fastigheten Fjärdingen 29:4 i Uppsala i Uppsala kommun. Schaktningsövervakningen gjordes i samband med att ett schakt skulle grävas för att byta ut en avloppsledning.

Undersökningen gjordes på uppdrag av Stiftelsen Östgötagårdar och efter beslut av Länsstyrelsen i Uppsala län (lstn dnr 431-6787-2020). Projektledare för Upplandsmuseet var Hans Göthberg, som även skrivit rapporten.

Figur 1. Kvarterskarta över Uppsala med fornlämningsgräns för L1941:2293 (Uppsala 88:1) markerad med grön linje och kvarteret Fågelsången markerat med röd ellips.

Bakgrund

Syfte, metod och genomförande

Syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera bevarade delar av fornlämningen, samt att dokumentera ett

redan upptaget schakt. Schaktningsövervakningen utfördes genom att grävningsarbetet följdes kontinuerligt, så länge dessa berörde de nivåer där lämningar kunde finnas. Grävda gropar dokumenterades genom analog inmätning, rensning av schaktkanter, beskrivning och fotografering.

Figur 2. Plan över del av kvarteret Fågelsången i anslutning till Östgöta nation med det aktuella schaktet inlagt. Skala 1:1 000.

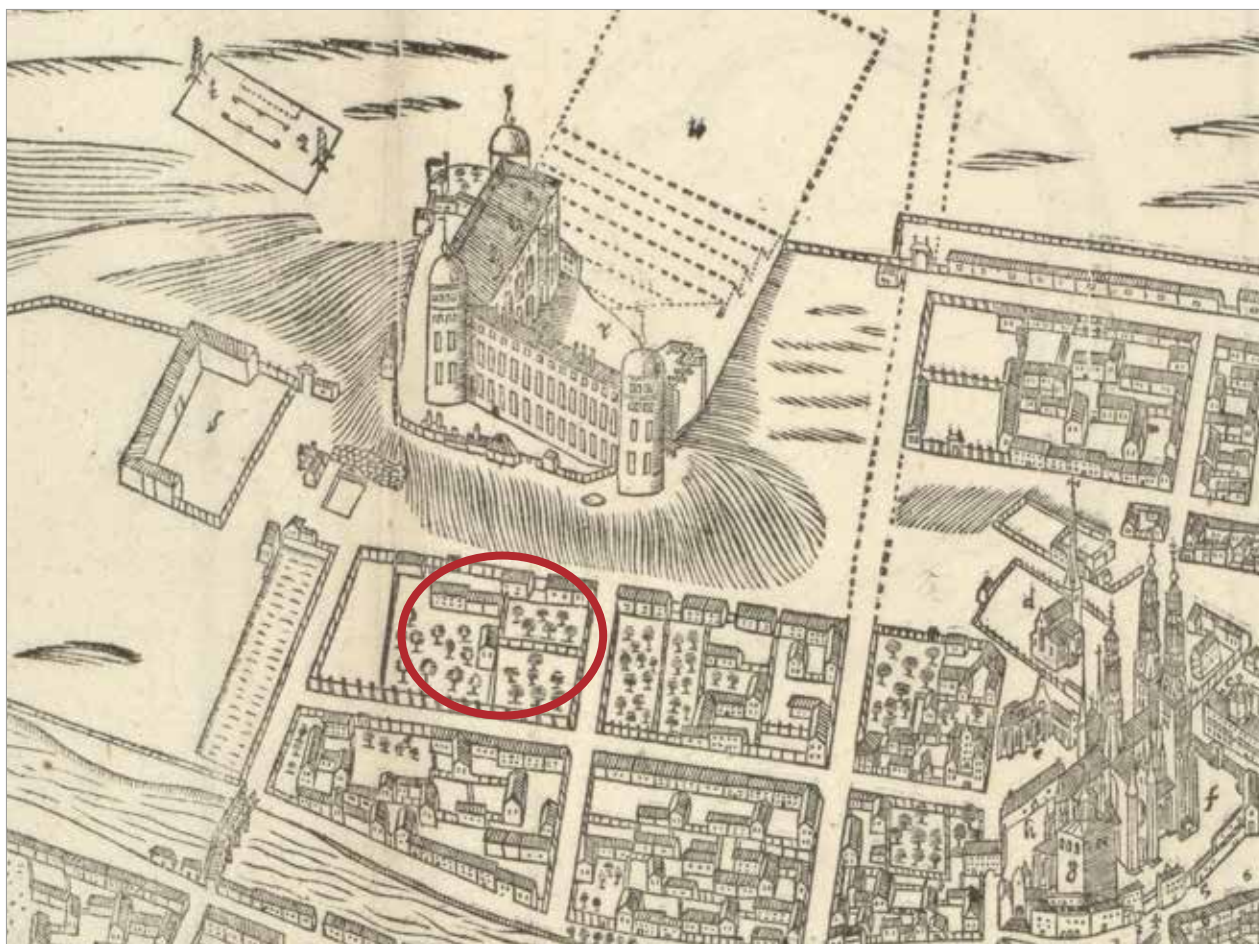
Topografi, fornlämningsmiljö och tidigare undersökningar

Östgöta nation ligger i kvarteret Fågelsången, i den sydvästra delen av fornlämning L1941:2293 (Uppsala 88:1), Uppsalas stadslager (fig. 1, fig. 2). Topografiskt är kvarteret flackt med nivåer mellan 5 och 7 möh, samt med liten nivåskillnad mot Fyriskan.

Kvarteret kom från 1500-talets mitt att ingå i den nyanlagda slottsträdgården. Vid stadsregleringen på 1600-talet överläts området som tomtmark till de borgare som miste sina tomter i samband med förändringar i stadsplanen (Francki 1990). En huskarta av Olof Rudbeck från 1679 visar att större delen av kvarteret fortfarande utgjordes av trädgård och att bebyggelse enbart fanns längs Nedre Slottsgatan (fig. 3). En liknande situation visas också av en karta över Uppsala stad från 1882. Byggnaden för Östgöta nation uppfördes 1884–85 (Sundquist 1964).

Arkeologiska undersökningar i kvarteret är få. I grannkvarteret Trädgården har en undersökning påvisat lämningar av medeltida bebyggelse från främst 1300-tal, vilken under 1400-tal verkar ha ersatts av odlingsmark. Denna övergick sedan under 1500-talet till slottsträdgården. Lämningsarna från denna utgjordes av ett mäktigt matjordslager (Arnegård m fl. 1999; Carlsson 2010).

I kvarteret Fågelsången har i dess södra del en timrad brunn påträffats (Estmar 1942). Vidare har en stentrumma av sprängsten påträffats (Berg 1955). Invid Nedre Slottsgatan har en källare med valv påträffats (Gezelius 1964). Vid Regnellianum har lager påträffats vid en schaktningsövervakning, vilka har tolkats som odlingslager (Sunding 2017). På två olika platser vid Trädgårdsgatan i kvarteren Kaniken och Trädgården har skelettdelar bl.a. kranier påträffats. Ett av dessa har daterats till vikingatid (Syse 2003 s. 36).

Figur 3. Utsnitt ur huskarta över Uppsala från Olaus Rudbecks *Atlantica* Atlasband från 1679. Kvarteret Fågelsången utgjordes till stor del av trädgård och med bebyggelse invid nuvarande Nedre Slottsgatan. Kvarteret Fågelsången markerat med rött oval.

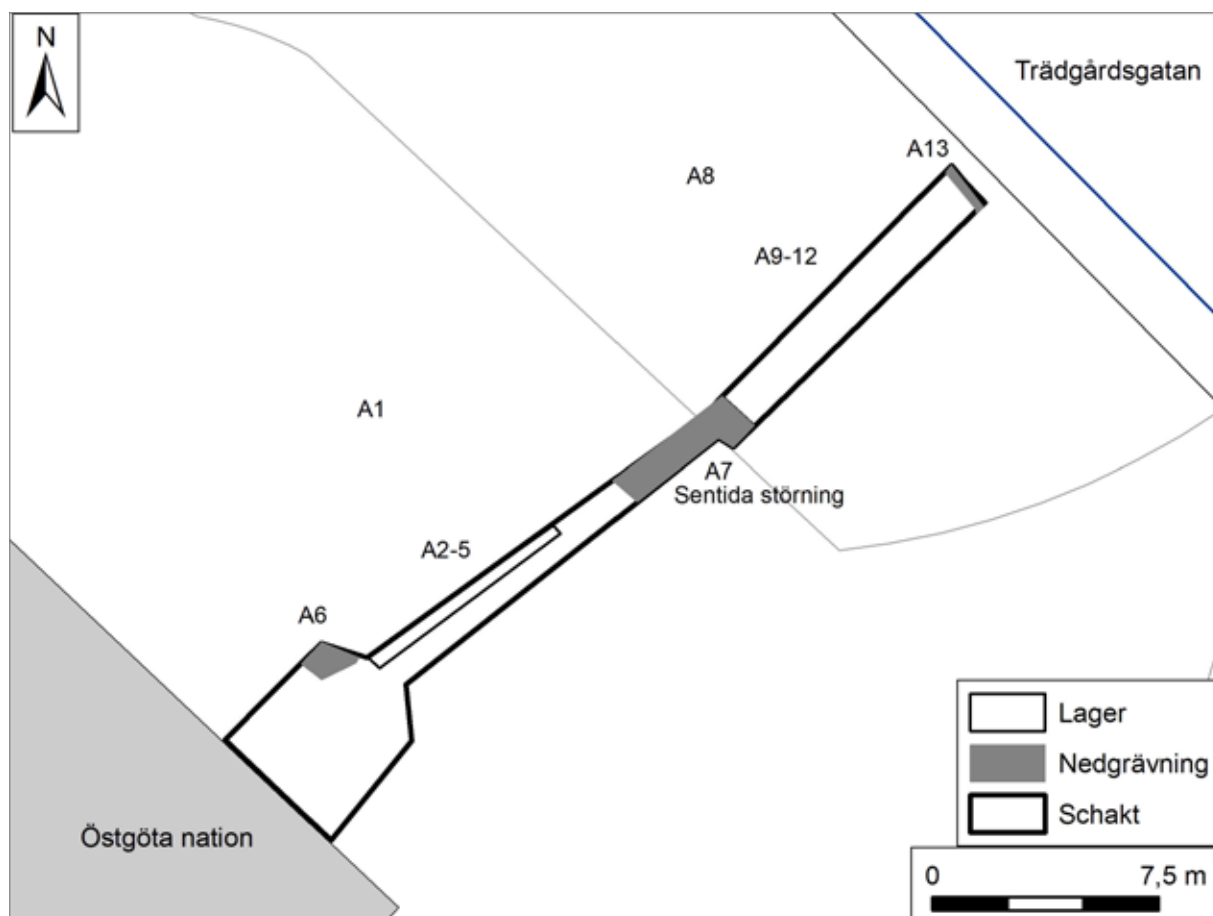
Undersökningsresultat

Det schakt som skulle grävas hade samma anslutning till byggnaden för Östgöta nation som den befintliga avloppsledningen, strax söder om ingången på dess östra sida. Det skulle sedan fortsätta ut till Trädgårdsgatan med en något avvikande dragning. Ett omkring 18 m långt schakt hade redan grävts från huset och över den anslutande grusbelagda planen (A1) framför huset (fig. 4). Detta schakt var närmare 5 m brett vid anslutningen till huset, men smalnade av efter 5 m till 0,6–1,0 m bredd. Schaktet var uppemot 2–2,5 m djupt. Den del av schaktet där grävningen övervakades gick i gräsmatta (A8) fram till staketet invid Trädgårdsgatan. Det var 12 m långt, 1,6 m brett och övervakades ned till 1,2–1,3 m djup. Den totala schaktsträckan var 30 m lång.

I den västra, tidigare grävda delen av schaktet, närmast byggnaden, noterades en rustbädd av stockar på 2,0–2,5 m djup. På rustbädden vi-

lade nationsbyggnadens grundmur. Schaktets norra kant visade sig vara bäst bevarad, medan den södra schaktkanten uppvisade störning av den befintliga avloppsledningen. Den följande beskrivningen kommer därför att utgå från den norra sidan av schaktet.

I schaktet fanns under det ytliga gruslagret (A1) på 0,4 m djup ett raseringslager (A2) som bestod av gult och rött tegel (fig. 5; Bilaga). Detta lager låg på ett lager med sot och kol, vilket tolkas som spår av en brand (A3). Därunder fanns ett 0,20–0,25 m tjockt lerlager (A4), vars botten låg på 0,8 m djup. Under lerlagret följde ett 0,5 m tjockt lager med siltig lera med inblandning av kolfragment och tegelfragment ned till 1,3 m djup (A5). Det tolkas som ett äldre odlingslager. Slutligen fanns i botten av schaktet naturligt avsatt och opåverkad glacial lera.

Figur 4. Plan över schaktet från huset för Östgöta nation till Trädgårdsgatan med arkeologiska objekt. Skala 1:250.

Figur 5. Raseringslagret A2 i norra sektionen med tegelfragment och underliggande lager med kol och sot (Lager 3). Foto mot nordväst, Hans Göthberg, Upplandsmuseet.

Figur 6. Nedgrävningen A6 med fyllning av stenar i norra sektionen. Foto mot nordväst, Hans Göthberg.

Lagersekvensen var närmast byggnaden störd i den övre delen. Omkring 3 m utanför byggnaden fanns en 1,3 m bred och 0,9 m djup nedgrävning (A6). Den hade en fyllning av 0,2–0,3 m stora rundade stenar som låg i lera (fig. 6). På grund av att detta parti var stört i ytan var det inte möjligt att avgöra om A6 var äldre eller yngre än raseringslagret A2. De övre stenarna i nedgrävningen låg på ungefär samma nivå som den övre delen av det troliga odlingslagret, vilket kan tala för ett samband. Nedgrävningen A6 kan därmed utgöra ett dike eller dränering/stenkista i odlingslagret. Vid övergången mellan de östra och västra delarna av schaktet bröts sekvensen av lager av en 4–5 m bred och ca 1 m djup nedgrävning (A7) med fyllning av lera, stenar och tegel, vilket tolkas som en sentida störning.

I den östra delen av schaktet fanns under den ytliga matjorden (A8), raseringslagret A9 med gult och rött tegel i lera på 0,5 m djup (fig. 7). Även under detta fanns ett brandlager med sot och kol (A10). Det följdes av ett 0,25 m tjockt lager med grus (A11). På 0,9 m djup fanns siltig lera med inslag av stenar, tegelfragment och träkol (A12), vilket tolkas som ett odlingslager. På 1,3 m djup vidtog opåverkad, naturligt avsatt lera. I schaktets östra ände framkom under gruslagret en nedgrävning fylld med rundade 0,1–0,3 m stora stenar i grus och lera (A13).

Inga fynd togs tillvara.

Figur 7. Raseringslagret A9 med rikligt med tegelfragment i den östra änden av schaktet. Därunder finns ett tjockt gruslager (A11). Foto mot nordväst, Hans Göthberg, Upplandsmuseet.

Diskussion

I stort sett var lagerstrukturen likartad i hela schaktet. Det tjocka bottenlagret med lera, sten, tegelfragment och träkol bör utgöra odlingslager från tiden när området ingick i slottsträdgården. Till detta skede bör nedgrävningarna A6 och A13 höra av stratigrafiska skäl. De kan ha varit stenkistor eller diken för att dränera området. Efter som inga påförda lager eller andra lager påträffades under odlingslagret påträffades inga påförda lager eller andra lämningar som skulle kunna vara medeltida. Lagren över odlingslagret är följaktligen yngre än 1500–1600-tal. Raseringslagren A2 och A9 med underliggande kollager kan vara

spår av en eldsvåda med efterföljande rivning av bebyggelse. En främre gräns är 1880-talets mitt när byggnaden för Östgöta nation uppförs. Denna äldre bebyggelse på platsen har dock inte gjort tydliga avtryck i kartor mellan sent 1600-tal och 1800-tal eftersom dessa ger en bild av att området utgjordes av trädgårdar. Samtidigt visar flertalet kartor från denna tidsperiod främst kvarterets begränsning och enbart en huskarta från 1679 samt en karta från 1882 visar hus i området. Mellan dessa tillfällen när kartor upprättades kan bebyggelse emellertid både hunnit etableras och försvinna.

Administrativa uppgifter

Plats: Fjärdingen 29:4, Uppsala socken, Uppsala kommun, Uppsala län

Forulämning: L1941:2293 (Uppsala 88:1)

Forulämningstyp: Stadslager

Typ av undersökning: Arkeologisk schaktningsövervakning

Orsak till undersökning: Grävning av nytt avlopp

Uppdragsgivare: Stiftelsen Östgötagårdar

Fältarbetsperiod: 2020-10-19

Upplandsmuseets projektledare: Hans Göthberg

Upplandsmuseets personal: Anna Ölund

Upplandsmuseets diarienummer: 481–2020

Upplandsmuseets projektnummer: 8804

Länsstyrelsens diarienummer och beslutsdatum: 431-6787-2020 (2020-10-06)

Dokumentationsmaterial: Förvaras i Upplandsmuseets arkiv

Fynd: Inga fyndposter tillvaratogs.

Referenser

Arnegård, Anna, Carlsson, Ronnie & Ros, Jonas. 1999. En återupptäckt del av det medeltida Uppsala. En arkeologisk undersökning i kvarteret Trädgården. Riksantikvarieämbetet, UV Uppsala rapport 1997:59.

Berg, Anna-Märta. 1955. Kvarteret Fågelsången, Uppsala. Upplandsmuseets topografiska arkiv.

Carlsson, Ronnie. 2010. Nuvarande domkyrkans omgivning. I: Uppsala domkyrka II. Domkyrkan i Gamla Uppsala. Nuvarande domkyrkans omgivning. Volym 228 av Sveriges Kyrkor. Uppsala.

Estmar, C. 1942. Kvarteret Fågelsången. Upplandsmuseets topografiska arkiv.

Francki, Kristina. 1990. Slottets trädgårdar: I: Douhan, Bernt (red.). Uppsala slott. Vasaborgen. Stockholm.

Gezelius, Lars. 1964. Fynd vid schaktningar inom Kv. Fågelsången nr. 3. Upplandsmuseets topografiska arkiv.

Sunding, Emelie. 2017. Angående arkeologisk schaktningsövervakning inom Uppsala 88:1, fastigheten Fjärdingen 29:3, Uppsala kommun, Uppsala län. Lst dnr 431-6997-15. Skrivelse Upplandsmuseet.

Sundquist, Nils m. fl. 1964. Stadsbildens framtid – Om konstnärligt och historiskt värdefull bebyggelse i Uppsala. Uppsala.

Syse, Bent (red.). 2003. Långfredagslaget – en arkeologisk historia. Upplandsmuseets skriftserie Nr 3. Uppsala.

Bilaga - lista över arkeologiska objekt

Id	Typ	Undertyp	Storlek - m	Djup - m	Beskrivning
A1	Lager	Marklager	18	0,4	Grus. Markyta i schaktets västra del
A2	Lager	Raseringslager	8	0,15	Gult och rött tegel, i lera.
A3	Lager	Brandlager	8	0,05	Sot och kol.
A4	Lager	Utfyllnad ?	10	0,25	Lera, omblandad.
A5	Lager	Odlingslager	10	0,5	Siltig lera, kol, tegelfragment.
A6	Nedgrävning	Dike/stenkista	1,3	0,9	0,2–0,3 m st stenar i lera.
A7	Nedgrävning	Sentida störning	4	1,3	Lera, stenar, tegel.
A8	Lager	Marklager	10	0,5	Matjord, grus. Markyta i schaktets östra del.
A9	Lager	Raseringslager	10	0,15	Gult och rött tegel.
A10	Lager	Brandlager	10	0,05	Sot och kol.
A11	Lager	Utfyllnad	10	0,25	Grus
A12	Lager	Odlingslager	10	0,4	Siltig lera, stenar, tegelfragment, sot/träkol.
A13	Nedgrävning	Dike/stenkista	+0,5	0,3	0,1–0,3 m st stenar i grus, lera.